

Strategic Analysis of Ethnic Flow Management and Its Impact on Promoting Internal Security in the Republic of Iraq

Ali Ibrahim Safar¹, Abdollah Mobini Dehkordi², Ali Afzali³

¹ PhD student in Strategic Management, National Defense University, Tehran, Iran. Email:

ali.ibra123@gmail.com

² Assistant Professor of Strategic Management, School of Management, Imam Hossein University Tehran, Iran

Email: kangavari@gmail.com

³ PhD in Technology, Research and Development, Malek Ashtar University of Technology, Tehran, Iran.

Email: hatefmdd@yahoo.com

ARTICLE INFO

Article type:
Research Paper

Article history:

Received: June 27, 2025

Revised: August 30,
2025

Accepted: November
28, 2025

Published: December
23, 2025

Keywords:

Ethnic diversity
management, internal
security, social
coexistence, Iraq,
strategic analysis.

Abstract

Ethnic diversity management in Iraq, as one of the most significant challenges to internal security, plays a decisive role in the country's political stability and sustainable development. Weak institutional coordination, limited mechanisms for social dialogue, and the absence of comprehensive coexistence strategies have contributed to the intensification of ethnic tensions and the erosion of internal security. The present study aims to provide a strategic analysis of ethnic dynamics management and to examine its impact on enhancing the internal security of the Republic of Iraq. Using a descriptive-analytical method and a mixed-methods approach (quantitative and qualitative), the study employs the SWOT analytical framework to identify strengths, weaknesses, opportunities, and threats related to ethnic diversity management. Data were collected through documentary research, semi-structured interviews, and field investigations, with the participation of 42 security and political experts, government officials, and academics. The findings indicate that effective management of ethnic diversity requires the adoption of an integrated approach across four dimensions: security-strategic, economic-social, institutional-governance, and political-diplomatic. Strengthening preventive security mechanisms, ensuring equitable resource distribution, enhancing social cohesion, and improving institutional coordination can play a significant role in reducing ethnic tensions and improving Iraq's internal security. The results of this study can serve as a basis for formulating national policies and strategies aimed at managing ethnic diversity and reinforcing security stability in Iraq.

How to cite: Ibrahim Safar, A., Mobini Dehkordi, A. and Afzali, A. (2025). Strategic Analysis of Ethnic Flow Management and Its Impact on Promoting Internal Security in the Republic of Iraq. *Geography and Regional Planning*, 15 (61), 655-679. <https://doi.org/10.22034/jgeoq.2025.567887.4395>

© Author(s) retain the copyright and full publishing rights

DOI: <https://doi.org/10.22034/jgeoq.2025.567887.4395>

Publisher: Qeshm Institute of Higher Education

Introduction

In recent decades, the concept of internal security has undergone a fundamental transformation, extending beyond traditional military-centric approaches to encompass social, cultural, economic, and political dimensions. Within this evolving framework, the effective management of ethnic diversity has emerged as a critical determinant of domestic stability, particularly in multi-ethnic societies such as Iraq. Since 2003, Iraq has faced profound political and security challenges—including state fragmentation, weak institutional capacity, the rise of non-state armed actors, and foreign interference—that have exacerbated ethnic cleavages and undermined national cohesion. The failure to adopt comprehensive and inclusive governance strategies for managing ethnic pluralism has not only perpetuated structural inequalities and identity-based tensions but has also rendered conventional security-centric responses ineffective and, at times, counterproductive. Despite the growing body of literature on ethnic diversity management and internal security, these fields remain largely disconnected, leaving a significant gap in both theoretical understanding and policy formulation. This study addresses that gap by posing the central question: How can ethnic diversity in Iraq be strategically managed to enhance internal security, transform ethnic pluralism from a source of vulnerability into a driver of national resilience, and contribute to sustainable stability and inclusive development?

Methodology

This applied study employs a descriptive-analytical approach with quantitative data to develop practical strategies for managing ethnic diversity and enhancing internal security in Iraq. The statistical population consisted of experts and officials from governmental institutions and civil society organizations involved in diversity management and security, selected through stratified sampling to ensure representation across all ethnic, religious, and geographic groups. Data were collected using a

standardized questionnaire validated through Cronbach's alpha reliability testing and analyzed with SPSS software. The study utilized SWOT analysis to systematically identify internal strengths and weaknesses alongside external opportunities and threats affecting ethnic diversity management in Iraq. Data were gathered through expert interviews and focus group sessions, coded, and organized into SWOT matrices. To enhance analytical rigor, Internal Factor Evaluation (IFE) and External Factor Evaluation (EFE) matrices were employed to assess the weight and significance of each factor, enabling both current and desired state evaluations. Subsequently, SO, ST, WO, and WT strategies were formulated to mitigate weaknesses, counter threats, and optimize opportunities. These strategies were categorized across security, social, economic, political, legal, technological, and administrative dimensions, ensuring targeted planning and evidence-based decision-making for sustainable internal security and inclusive development in Iraq.

Results and Discussion

This study reveals that managing ethnic diversity in Iraq is a multidimensional process influenced by ten interrelated domains: social, political, security, legal, administrative, human capital, economic, technological, structural, and diplomatic. Using SWOT analysis integrated with IFE and EFE matrices, the research identified key internal strengths—such as experienced security leaders, multi-specialty team management, and local partnerships—alongside critical weaknesses including inter-agency coordination failures, resource shortages, and outdated procedures. External opportunities center on international cooperation, technological adoption, and civil society partnerships, while threats include persistent ethnic conflicts, weak trust in central authorities, foreign interference, and access challenges. QSPM-based prioritization produced four strategy clusters: SO (leveraging strengths to exploit opportunities), ST (using strengths to counter

threats), WO (overcoming weaknesses through opportunities), and WT (minimizing vulnerabilities against threats). Priority strategies emphasize intelligence capacity building, institutional coordination, economic planning, community participation, legal framework development, and technology integration. Collectively, these findings underscore that sustainable internal security in Iraq requires transitioning from reactive security-centric approaches to proactive, integrated governance frameworks that transform ethnic diversity from a source of fragility into a pillar of national resilience and inclusive development.

Conclusion

This study aimed to prioritize ethnic diversity management strategies in Iraq with an emphasis on enhancing security, social cohesion, and institutional sustainability. Findings demonstrate that effective strategies require an integrated combination of institutional capacity-building, inter-agency coordination, and the utilization of technology and international resources. Central to these efforts are the restructuring of intelligence and information-sharing systems between security and judicial bodies, alongside the development of regional

cooperation frameworks. Social and economic interventions—particularly strengthening local community participation, implementing awareness and educational programs, and supporting peaceful coexistence initiatives—prove critical for conflict prevention and policy acceptance. Economically, stabilizing financial structures and efficiently leveraging domestic and international resources provide essential foundations for reducing tensions in ethnically diverse regions. Complementary strategies include adopting advanced technologies for data-driven decision-making and rapid crisis response, developing coherent legal frameworks to safeguard ethnic group rights, and enhancing political coordination to ensure accountability and policy coherence. Ultimately, successful ethnic diversity management in Iraq demands a holistic, multidimensional approach that simultaneously addresses security, social cohesion, economic stability, and institutional capacity. These findings offer actionable insights for policymakers and practitioners seeking to design sustainable, evidence-based programs that mitigate ethnic tensions and strengthen internal security and national stability.

Ethical considerations

Following the principles of research ethics

The authors have observed the principles of ethics in conducting and publishing this scientific research, and this is confirmed by all of them.

Data Availability Statement

Data available on request from the authors.

Acknowledgements

First author: Preparation of samples, conducting experiments and collecting data, performing calculations, statistical analysis of data, analysis and interpretation of information and results, preparing a draft of the article.

Second author: Preparation of samples, conducting experiments and collecting data, performing calculations, statistical analysis of data, analysis and interpretation of information and results, preparing a draft of the article

Third author: Preparation of samples, conducting experiments and collecting data, performing calculations, statistical analysis of data, analysis and interpretation of information and results, preparing a draft of the article

Ethical Considerations

The authors affirm that they have adhered to ethical research practices, avoiding plagiarism, misconduct, data fabrication

or falsification, and have provided their consent for this article's publication.

Funding

This research was conducted without any financial support from Payam Noor University.

Conflict of Interest

The authors declare no conflict of interest

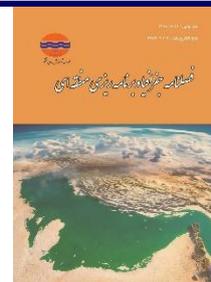

انجمن ژئوپلیتیک ایران

فصلنامه جغرافیا و برنامه‌ریزی منطقه‌ای

شاپا چاپی: ۶۴۶۲-۲۲۲۸ شاپا الکترونیکی: ۲۱۱۲-۲۷۸۳

Journal Homepage: <https://www.jgeoqeshm.ir/>

تحلیل راهبردی مدیریت جریان‌های قومی و تأثیر آن بر ارتقای امنیت داخلی جمهوری عراق

علی ابراهیم صفر^۱، عبدالله مبینی دهکردی^۲✉، علی افضلی^۳

^۱ دانشجوی دکترای مدیریت راهبردی، دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران. رایانامه: ali.ibra123@gmail.com

^۲ استادیار مدیریت راهبردی، دانشکده مدیریت، دانشگاه جامع امام حسین (ع)، تهران، ایران. رایانامه: kangavari@gmail.com

^۳ دانش‌آموخته دکتری تکنولوژی گرایش تحقیق و توسعه، دانشگاه صنعتی مالک اشتر، تهران، ایران. رایانامه:

hatefmdd@yahoo.com

چکیده	اطلاعات مقاله
<p>مدیریت تنوع قومی در عراق به‌عنوان یکی از مهم‌ترین چالش‌های امنیت داخلی، نقش تعیین‌کننده‌ای در ثبات سیاسی و توسعه پایدار این کشور ایفا می‌کند. ضعف هماهنگی نهادی، محدودیت سازوکارهای گفت‌وگوی اجتماعی و نبود راهبردهای جامع همزیستی، زمینه‌ساز تشدید تنش‌های قومی و تضعیف امنیت داخلی شده است. پژوهش حاضر با هدف تحلیل راهبردی مدیریت جریان‌های قومی و بررسی تأثیر آن بر ارتقای امنیت داخلی جمهوری عراق انجام شده است. این مطالعه با بهره‌گیری از روش توصیفی-تحلیلی و رویکرد ترکیبی (کمی و کیفی) و با استفاده از ابزار تحلیل SWOT، به شناسایی نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای مرتبط با مدیریت تنوع قومی پرداخته است. داده‌ها از طریق مطالعات اسنادی، مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته و بررسی‌های میدانی گردآوری شد و ۴۲ نفر از کارشناسان امنیتی و سیاسی، مسئولان دولتی و دانشگاهیان در پژوهش مشارکت داشتند. یافته‌ها نشان می‌دهد که مدیریت مؤثر تنوع قومی مستلزم اتخاذ رویکردی یکپارچه در چهار بعد امنیتی-راهبردی، اقتصادی-اجتماعی، نهادی-حکومتی و سیاسی-دیپلماتیک است. تقویت سازوکارهای پیشگیرانه امنیتی، توزیع عادلانه منابع، ارتقای انسجام اجتماعی و بهبود هماهنگی نهادی می‌تواند نقش مؤثری در کاهش تنش‌های قومی و ارتقای امنیت داخلی عراق ایفا کند. نتایج این پژوهش می‌تواند مبنایی برای تدوین سیاست‌ها و راهبردهای ملی در حوزه مدیریت تنوع قومی و تقویت ثبات امنیتی در عراق فراهم آورد.</p>	<p>نوع مقاله: مقاله پژوهشی</p> <p>تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۴/۰۷</p> <p>تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۶/۰۹</p> <p>تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۹/۰۸</p> <p>تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۱۰/۰۳</p> <p>کلیدواژه‌ها:</p> <p>مدیریت تنوع قومی امنیت داخلی همزیستی اجتماعی عراق تحلیل راهبردی</p>

استناد: ابراهیم صفر، علی، مبینی دهکردی، عبدالله و افضلی، علی. (۱۴۰۴). تحلیل راهبردی مدیریت جریان‌های قومی و تأثیر آن بر ارتقای

امنیت داخلی جمهوری عراق. *جغرافیا و برنامه‌ریزی منطقه‌ای*، ۱۵(۶۱)، ۶۷۹-۶۵۵. DOI: 10.22034/jgeoq.2025.567887.4395

© نویسنده‌گان.

ناشر: موسسه آموزش عالی قشم

۱. مقدمه

در دهه‌های اخیر، مفهوم امنیت داخلی دچار تحولی بنیادین شده و از رویکردهای سنتی و نظامی‌محور فراتر رفته است. امروزه امنیت داخلی در پیوندی تنگاتنگ با مؤلفه‌های اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و سیاسی فهم می‌شود و پایداری آن مستلزم مدیریت مؤثر تنوع‌های درون جامعه‌ای است (احمد فاضل، ۲۰۲۰). در این چارچوب، مدیریت جریان‌های قومی به‌عنوان یکی از عناصر کلیدی ثبات داخلی، جایگاه ویژه‌ای در مطالعات امنیتی معاصر یافته است (بن عمر، ۲۰۲۱).

جوامع چندقومیتی، در عین برخورداری از ظرفیت‌های فرهنگی و اجتماعی گسترده، در صورت فقدان سازوکارهای کارآمد مدیریتی، با خطر بروز تنش‌های هویتی و ناامنی داخلی مواجه می‌شوند (شنیقی، ۲۰۲۲). تنوع قومی زمانی به منبع تهدید تبدیل می‌شود که سیاست‌های حکمرانی نتوانند میان مطالبات گروهی و الزامات وحدت ملی توازن برقرار سازند. از این رو، بررسی راهبردهای مدیریت تنوع قومی، ضرورتی انکارناپذیر برای دولت‌های چندقومیتی به‌شمار می‌رود (قوجه زاده، ۲۰۲۴).

عراق نمونه‌ای شاخص از کشوری چندقومیتی است که امنیت داخلی آن به‌شدت تحت تأثیر نحوه مدیریت تنوع قومی قرار دارد (مطالعه موردی هند و سوئیس). ساختار جمعیتی متکثر این کشور، شامل گروه‌های قومی و فرهنگی گوناگون، بستری حساس برای شکل‌گیری تعاملات پیچیده اجتماعی و سیاسی ایجاد کرده است. این وضعیت، عراق را به عرصه‌ای مهم برای تحلیل رابطه میان مدیریت قومی و امنیت داخلی تبدیل می‌کند (عبد عذاب، ۲۰۲۳).

تحولات سیاسی و امنیتی عراق پس از سال ۲۰۰۳، اهمیت این مسئله را دوچندان کرده است. فروپاشی ساختارهای پیشین، ضعف نهادهای دولتی، ظهور بازیگران مسلح غیردولتی و مداخلات خارجی، زمینه تشدید شکاف‌های قومی را فراهم آورده‌اند. در چنین شرایطی، ناکارآمدی در مدیریت تنوع قومی می‌تواند پیامدهایی مستقیم بر امنیت داخلی و ثبات ملی داشته باشد (عبد جبر، ۲۰۱۷). تجربه‌های گذشته نشان می‌دهد که تمرکز صرف بر راهکارهای امنیتی و قهری، بدون توجه به ریشه‌های اجتماعی، اقتصادی و سیاسی تنش‌های قومی، نه تنها به حل بحران‌ها منجر نمی‌شود، بلکه در مواردی موجب بازتولید ناامنی می‌گردد. (Aigner, 2014)

از این منظر، ضرورت اتخاذ رویکردهای جامع و راهبردی برای مدیریت چندگانگی قومی بیش از پیش آشکار می‌شود (Langwald, 2021)

رویکردهای نوین مدیریت تنوع قومی بر تلفیق سیاست‌های امنیتی با برنامه‌های توسعه‌ای، مشارکت سیاسی فراگیر و تقویت سرمایه اجتماعی تأکید دارند. چنین رویکردی می‌کوشد تنوع قومی را از یک عامل واگرایی به ظرفیتی برای همگرایی و تقویت مشروعیت دولت تبدیل کند. (Stolcke, 2021) این تحول مفهومی، مبنای شکل‌گیری مدل‌های مدیریت استراتژیک تنوع در جوامع چندقومیتی است. در بستر عراق، عوامل تاریخی مانند میراث تبعیض‌های ساختاری، تعارضات فرقه‌ای و رقابت‌های هویتی، همراه با شرایط ژئوپلیتیکی منطقه، پیچیدگی مدیریت تنوع قومی را افزایش داده‌اند (World Population Review 2025)

این عوامل، ضرورت تحلیل چندبعدی و بومی‌شده را برجسته می‌سازند؛ تحلیلی که بتواند واقعیت‌های اجتماعی و سیاسی عراق را به‌طور هم‌زمان در نظر گیرد (Гайдаев, 2022)

هدف اصلی این مقاله، تحلیل راهبردی مدیریت جریان‌های قومی و تبیین نقش آن در ارتقای امنیت داخلی جمهوری عراق است. پژوهش حاضر می‌کوشد با شناسایی چالش‌ها، فرصت‌ها و ظرفیت‌های موجود، چارچوبی مفهومی برای تدوین سیاست‌های جامع مدیریت تنوع قومی ارائه دهد که با شرایط خاص عراق سازگار باشد. اهمیت این پژوهش از آن جهت است که شکاف موجود میان مطالعات امنیتی و ادبیات مدیریت تنوع قومی را پر می‌کند. اغلب پژوهش‌ها این دو حوزه را به صورت جداگانه بررسی کرده‌اند، در حالی که امنیت داخلی در جوامع چندقومیتی بدون درک عمیق از پویایی‌های قومی قابل تحقق نیست. این مقاله با پیوند این دو حوزه، رویکردی یکپارچه ارائه می‌دهد. از منظر کاربردی، یافته‌های این پژوهش می‌تواند به عنوان ابزاری تحلیلی برای سیاست‌گذاران و تصمیم‌گیران عراقی مورد استفاده قرار گیرد. ارائه راهبردهایی برای تقویت هماهنگی نهادی، ارتقای گفت‌وگوی قومی و توزیع عادلانه منابع، می‌تواند نقش مهمی در کاهش تنش‌های داخلی و افزایش اعتماد اجتماعی ایفا کند.

افزون بر این، مقاله حاضر می‌کوشد نشان دهد که چگونه مدیریت هوشمند تنوع قومی می‌تواند به تقویت هویت ملی فراگیر و افزایش تاب‌آوری اجتماعی در برابر تهدیدات داخلی و خارجی منجر شود. این رویکرد، امکان تبدیل تنوع قومی از یک عامل آسیب‌پذیری به منبعی برای قدرت ملی را فراهم می‌سازد. در نهایت، این مقاله با ارائه تحلیلی راهبردی و بومی، در پی آن است که الگویی مفهومی برای مدیریت جریان‌های قومی در عراق ارائه دهد که نه تنها امنیت داخلی را تقویت کند، بلکه زمینه‌ساز ثبات پایدار و توسعه فراگیر در این کشور باشد. چنین الگویی می‌تواند برای سایر جوامع چندقومیتی منطقه نیز واجد دلالت‌های نظری و عملی باشد.

۲- مبانی نظری و پیشینه پژوهش

۲-۱- مبانی نظری

مسئله تنوع قومی زمانی به یک دغدغه نظری و عملی در حوزه امنیت داخلی تبدیل می‌شود که دولت‌ها در تنظیم روابط میان گروه‌های هویتی ناتوان باشند (احمد فاضل، ۲۰۲۰) در چنین شرایطی، شکاف‌های قومی نه تنها بر انسجام اجتماعی اثر می‌گذارند، بلکه به عنوان متغیرهایی تعیین‌کننده در شکل‌گیری ناامنی داخلی و تضعیف اقتدار دولت ظاهر می‌شوند (بن عمر، ۲۰۲۱). از این رو، فهم امنیت داخلی در جوامع چندقومیتی مستلزم چارچوبی نظری است که بتواند رابطه میان ساختارهای قدرت، سازوکارهای حکمرانی و مدیریت تنوع قومی را به صورت یکپارچه تحلیل کند؛ چارچوبی که امنیت را محصول تعامل عوامل اجتماعی، سیاسی و نهادی بداند، نه صرفاً نتیجه کنترل‌های قهری (شنیقی، ۲۰۲۲). نظریه‌های کلاسیک امنیت، به‌ویژه رویکرد واقع‌گرایانه، امنیت را در چارچوب بقای دولت و مقابله با تهدیدات خارجی و داخلی تعریف می‌کنند. هرچند این رویکرد نقش دولت را در حفظ نظم برجسته می‌سازد، اما در تبیین ریشه‌های اجتماعی و هویتی ناامنی در جوامع چندقومیتی با محدودیت مواجه است (قوجه زاده، ۲۰۲۴). از این رو، نظریه‌های جدیدتر امنیت تلاش کرده‌اند ابعاد نرم‌تر امنیت را نیز وارد تحلیل کنند. در چارچوب رویکردهای نوین، نظریه امنیت انسانی جایگاه ویژه‌ای یافته است. این نظریه امنیت را معطوف به حفاظت از افراد و گروه‌ها در برابر تهدیدات ساختاری، اجتماعی و اقتصادی می‌داند (مطالعه موردی هند و سوئیس). امنیت انسانی تأکید می‌کند که بی‌توجهی به مطالبات هویتی و فرهنگی گروه‌های قومی می‌تواند زمینه‌ساز بی‌ثباتی و ناامنی در سطح ملی شود. در کنار نظریه امنیت انسانی،

نظریه دولت چندقومیتی بر ضرورت شناسایی و مدیریت تنوع‌های درون‌جامعه‌ای تأکید دارد (عبد عذاب، ۲۰۲۳). این نظریه دولت را مسئول ایجاد سازوکارهایی می‌داند که از طریق آن‌ها مشارکت سیاسی، عدالت توزیعی و به‌رسمیت‌شناختن هویت‌های قومی تضمین شود. ناتوانی دولت در ایفای این نقش، اغلب به بروز شکاف‌های عمیق اجتماعی منجر می‌شود. نظریه مدیریت تعارض قومی نیز یکی از پایه‌های نظری این پژوهش محسوب می‌شود (عبد جبر، ۲۰۱۷). این نظریه بر این فرض استوار است که تعارضات قومی امری اجتناب‌ناپذیر در جوامع متکثر هستند، اما شدت و پیامدهای آن‌ها به کیفیت مدیریت سیاسی و نهادی بستگی دارد. مدیریت پیشگیرانه تعارض، گفت‌وگوی نهادی و سازوکارهای حل مسالمت‌آمیز اختلافات از مؤلفه‌های اصلی این رویکرد به‌شمار می‌روند (Aigner, 2014).

از منظر مدیریت راهبردی، تنوع قومی به‌عنوان یک متغیر محیطی در نظر گرفته می‌شود که می‌تواند هم تهدید و هم فرصت تلقی شود. رویکرد مدیریت راهبردی بر تحلیل محیط داخلی و خارجی و اتخاذ تصمیم‌های مبتنی بر آینده‌نگری تأکید دارد. در این چارچوب، مدیریت تنوع قومی نیازمند شناخت دقیق عوامل ساختاری، نهادی و اجتماعی مؤثر بر روابط میان گروه‌های قومی است. نظریه‌های حکمرانی خوب نیز به‌عنوان یکی از مبانی نظری مکمل این پژوهش مورد توجه قرار می‌گیرند (Langwald, 2021). این نظریه‌ها بر شفافیت، پاسخگویی، مشارکت و حاکمیت قانون تأکید دارند و نشان می‌دهند که ضعف حکمرانی می‌تواند به تشدید شکاف‌های قومی و تضعیف امنیت داخلی منجر شود. حکمرانی فراگیر نقش مهمی در کاهش احساس محرومیت نسبی در میان گروه‌های قومی دارد (Stolcke, 2021). مفهوم سرمایه اجتماعی، به‌ویژه در اندیشه متفکرانی چون پاتنام، چارچوب نظری مهمی برای تحلیل انسجام اجتماعی در جوامع چندقومیتی فراهم می‌آورد. سرمایه اجتماعی، از طریق اعتماد، شبکه‌های اجتماعی و هنجارهای همکاری، می‌تواند به کاهش تنش‌های قومی و تقویت امنیت داخلی کمک کند (World Population Review, 2025). فقدان سرمایه اجتماعی، برعکس، بستر مساعدی برای گسترش ناامنی فراهم می‌سازد. در حوزه اقتصاد سیاسی، نظریه محرومیت نسبی بر نقش نابرابری‌های اقتصادی و توسعه نامتوازن در بروز تعارضات قومی تأکید دارد. این نظریه نشان می‌دهد که احساس تبعیض در توزیع منابع و فرصت‌ها می‌تواند به بسیج قومی و افزایش ناامنی داخلی منجر شود. از این‌رو، مدیریت تنوع قومی بدون توجه به عدالت اقتصادی ناقص خواهد بود (Гайдаев, 2022).

نظریه‌های هویت اجتماعی نیز در تبیین رفتارهای قومی نقش بسزایی دارند. بر اساس این نظریه‌ها، هویت‌های جمعی می‌توانند در شرایط خاص به ابزار بسیج سیاسی و امنیتی تبدیل شوند. سیاست‌های دولتی که به تشدید مرزهای هویتی منجر شوند، خطر قطبی‌سازی قومی و تضعیف انسجام ملی را افزایش می‌دهند. در سطح بین‌المللی، ادبیات امنیت منطقه‌ای نشان می‌دهد که جوامع چندقومیتی اغلب در معرض تأثیرپذیری از رقابت‌های ژئوپلیتیکی و مداخلات خارجی قرار دارند (سلمان، ۲۰۲۳). بازیگران خارجی ممکن است از شکاف‌های قومی به‌عنوان اهرمی برای نفوذ و بی‌ثبات‌سازی استفاده کنند. این مسئله اهمیت مدیریت داخلی تنوع قومی را از منظر امنیت ملی دوچندان می‌سازد (محمد محی و زیدون سلمان، ۲۰۲۱). تلفیق این رویکردهای نظری نشان می‌دهد که مدیریت تنوع قومی پدیده‌ای چندبعدی است که در تلاقی امنیت، سیاست، اقتصاد و فرهنگ شکل می‌گیرد. بنابراین، تحلیل این مسئله نیازمند

چارچوبی نظری است که بتواند این ابعاد را به‌صورت یکپارچه در نظر گیرد و از تقلیل‌گرایی پرهیز کند (منتظری و همکاران، ۲۰۱۹). در چارچوب نظری این پژوهش، مدیریت راهبردی تنوع قومی به‌عنوان سازوکاری تعریف می‌شود که از طریق آن دولت با بهره‌گیری از ابزارهای نهادی، سیاستی و اجتماعی، تعارضات قومی را کنترل کرده و زمینه همزیستی و امنیت پایدار را فراهم می‌آورد. این تعریف، مبنای تحلیل وضعیت عراق و ارزیابی سیاست‌های موجود قرار می‌گیرد.

با وجود گسترش ادبیات مرتبط با امنیت داخلی، مدیریت تعارض قومی و حکمرانی چندقومیتی، خلأ پژوهشی مهمی در پیوند میان این حوزه‌ها، به‌ویژه در بستر عراق، مشاهده می‌شود. بخش عمده‌ای از پژوهش‌ها یا بر جنبه‌های صرفاً امنیتی تمرکز داشته‌اند یا مدیریت تنوع قومی را بدون ارتباط مستقیم با امنیت داخلی بررسی کرده‌اند. همچنین، مطالعات اندکی با رویکردی راهبردی و یکپارچه، ابعاد مختلف امنیتی، نهادی، اقتصادی و اجتماعی مدیریت تنوع قومی را در عراق تحلیل کرده‌اند. پژوهش حاضر در پی پر کردن این خلأ است و می‌کوشد با ارائه چارچوبی نظری و تحلیلی جامع، سهمی نوآورانه در ادبیات مطالعات امنیتی و مدیریت تنوع قومی ایفا کند.

۲-۲- پیشینه پژوهش

مطالعات پیشین نقش مهمی در تبیین چارچوب نظری و عملی پژوهش‌های علمی دارند و مسیر توسعه دانش در حوزه مدیریت تنوع قومی و فرهنگی را هموار می‌کنند (احمد فاضل، ۲۰۲۰). پژوهش‌های مختلف نشان داده‌اند که تنوع قومی و فرهنگی، بسته به نحوه مدیریت و وجود سازوکارهای مؤثر حکمرانی، می‌تواند هم به عنوان منبع تهدید و هم به عنوان فرصت برای امنیت و ثبات داخلی کشورها عمل کند (مطالعه موردی هند و سوئیس). بررسی این مطالعات در سطح ملی و بین‌المللی، شامل تجارب کشورهایمانند عراق، ایران، مالزی، سوئیس و هند، به شناخت عوامل مؤثر در مدیریت موفق تنوع و همچنین توسعه مدل‌های راهبردی و انعطاف‌پذیر کمک می‌کند. این پیشینه‌ها به پژوهش حاضر کمک می‌کنند تا ضمن بهره‌گیری از یافته‌های تجربی و نظری، مدلی استراتژیک و عملی برای تقویت امنیت داخلی در جمهوری عراق طراحی شود.

عبد عذاب (۲۰۲۳) نقش سازمان‌های بین‌المللی، به ویژه سازمان ملل، در حفاظت از حقوق اقلیت‌ها در عراق را بررسی کرد. یافته‌ها بیانگر محدودیت‌های موجود در حمایت از اقلیت‌ها به دلیل خشونت‌ها و سیاست‌های سلطه‌گرایانه است. با این حال، وجود نظارت بین‌المللی و قطعنامه‌ها می‌تواند به مدیریت بهتر تنوع قومی کمک کند. این پژوهش بر اهمیت همکاری نهادهای بین‌المللی در پشتیبانی از سیاست‌های داخلی و ایجاد ثبات اجتماعی تأکید دارد. شنیقی (۲۰۲۲) موفقیت مالزی در مدیریت تنوع نژادی و دستیابی به ثبات اجتماعی و وحدت ملی را بررسی کرد. پژوهش نشان داد که فدرالیسم، هماهنگی رهبران سیاسی و سیاست‌های اقتصادی توزیعی از عوامل کلیدی در تقویت همزیستی میان گروه‌های مختلف بوده است. یافته‌ها اهمیت ترکیب سیاست‌های مدیریتی، اقتصادی و سیاسی را در مدیریت تنوع تأکید می‌کنند و به طراحی مدل استراتژیک عراق در پژوهش حاضر الهام می‌بخشند. قوچه‌زاده (۱۴۰۱) به بررسی فدرالیسم و ساختارهای حکمرانی محلی در هند و سوئیس پرداخت و نشان داد که مدل‌های غیرمتمرکز و فدرال موفق‌ترین

راهکارها برای مدیریت تنوع قومی هستند. نتایج حاکی از آن است که هیچ مدل یکسانی برای همه کشورها وجود ندارد و هر کشور باید سازوکار خود را بر اساس شرایط تاریخی، فرهنگی و اجتماعی طراحی کند. این یافته‌ها مبنایی برای طراحی مدل استراتژیک عراق در پژوهش حاضر فراهم می‌آورد. بن عمر و عادل (۲۰۲۱) در این پژوهش به بررسی راهبردهای موفق مدیریت جوامع چندنژادی پرداخت و تأکید کرد که انعطاف‌پذیری و نهادینه کردن سیاست‌ها، همراه با توجه به ویژگی‌های اجتماعی هر جامعه، کلید دستیابی به وحدت ملی و کاهش تنش‌هاست. مطالعه نشان داد که عدم مدیریت صحیح تنوع نژادی می‌تواند ثبات ملی را تهدید کند و اهمیت تدوین راهبردهای دقیق و بومی برای پژوهش حاضر را برجسته می‌سازد. حسین (۲۰۲۰) به بررسی حمایت قانون اساسی عراق مصوب ۲۰۰۵ از حق تنوع فرهنگی و سازوکارهای قانونی و نظارتی آن پرداخت. نتایج نشان داد که قانون اساسی از طریق سه قوه و نهادهای مستقل، حمایت قانونی و نظارتی از تنوع فرهنگی را تضمین می‌کند. یافته‌های این پژوهش اهمیت چارچوب حقوقی را در مدیریت تنوع نشان می‌دهد و پایه‌ای برای مدنظر قرار دادن سازوکارهای قانونی در مدل استراتژیک پیشنهادی فراهم می‌آورد. عبد جبر (۲۰۱۷) در مطالعه‌ای به بررسی چگونگی مدیریت تنوع فرهنگی در جوامع گذار، با تمرکز بر عراق، پرداخت. نتایج نشان داد که تنوع فرهنگی می‌تواند هم به عنوان فرصت و هم تهدید عمل کند و موفقیت آن به وجود نهادهای حکمرانی خوب و سازوکارهای قانونی منظم بستگی دارد. این پژوهش بر اهمیت تبدیل تنوع فرهنگی به نیروی مثبت برای همزیستی مسالمت‌آمیز و توسعه پایدار تأکید دارد و زمینه نظری مناسبی برای پژوهش حاضر و ارائه یک مدل استراتژیک مدیریت تنوع فراهم می‌کند.

با جمع‌بندی مطالعات پیشین، روشن می‌شود که موفقیت در مدیریت تنوع قومی و فرهنگی نیازمند ترکیبی از سیاست‌های حکمرانی خوب، نهادهای قانونی کارآمد، راهبردهای بومی و توجه به شرایط تاریخی و فرهنگی هر کشور است. پژوهش‌های مورد بررسی همگی بر ضرورت طراحی سازوکارهای انعطاف‌پذیر و جامع تأکید دارند که بتوانند تنوع را از منبع تهدید به فرصت برای تقویت ثبات و امنیت داخلی تبدیل کنند. این یافته‌ها مبنایی محکم برای پژوهش حاضر فراهم می‌آورند تا با استناد به تجارب ملی و بین‌المللی، الگویی استراتژیک و کاربردی برای مدیریت تنوع قومی در عراق ارائه شود و نقش تنوع به عنوان یک منبع قدرت و انسجام ملی تقویت گردد.

۳- روش پژوهش

این مطالعه پژوهشی کاربردی با رویکرد توصیفی-تحلیلی و تمرکز بر داده‌های کمی طراحی شده است. هدف از پژوهش، ارائه راهبردهای عملی برای مدیریت تنوع قومی به منظور تقویت امنیت داخلی در جمهوری عراق است. جامعه آماری شامل خبرگان و مسئولان نهادهای دولتی و سازمان‌های مدنی مرتبط با مدیریت تنوع و امنیت داخلی بود. نمونه‌ها با روش نمونه‌گیری طبقه‌ای^۱ انتخاب شدند تا نمایندگی تمامی گروه‌های قومی، مذهبی و نواحی جغرافیایی تأمین شود. حجم نمونه بر اساس معیار اشباع داده‌ای و در دسترس بودن پاسخ‌دهندگان تعیین شد.

¹ Stratified Sampling

داده‌های کمی با استفاده از پرسشنامه استاندارد طراحی شده جمع‌آوری شد. پرسشنامه شامل متغیرهایی مرتبط با سیاست‌ها، اقدامات و راهبردهای مدیریت تنوع و تأثیر آن‌ها بر انسجام اجتماعی و امنیت داخلی بود. پایایی ابزار با محاسبه ضریب آلفای کرونباخ تأیید شد. داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS تحلیل شدند. این پژوهش با استفاده از روش تحلیل SWOT به بررسی مدیریت تنوع قومی در عراق و تأثیر آن بر امنیت داخلی پرداخته است. تحلیل SWOT با شناسایی و طبقه‌بندی نقاط قوت و ضعف داخلی و فرصت‌ها و تهدیدهای خارجی، بستری علمی برای تدوین استراتژی‌های عملی و واقع‌بینانه فراهم می‌آورد. داده‌ها از طریق مصاحبه با کارشناسان امنیتی و فعالان اجتماعی و جلسات گروهی متمرکز جمع‌آوری شده و پس از کدگذاری و تحلیل، در قالب ماتریس SWOT سازماندهی شد. این روش امکان شناسایی دقیق عوامل تأثیرگذار و تعیین اولویت‌ها در برنامه‌ریزی استراتژیک را فراهم می‌کند. برای تعمیق تحلیل، از جداول IFE¹ و EFE² برای سنجش وزن و اهمیت هر عامل داخلی و خارجی استفاده گردید و ارزیابی وضعیت فعلی و مطلوب انجام شد. سپس بر اساس آن، استراتژی‌های SO، ST، WO و WT طراحی شدند تا نقاط ضعف کاهش یابند، تهدیدها مهار شوند و فرصت‌ها به‌طور بهینه مورد بهره‌برداری قرار گیرند. این رویکرد با طبقه‌بندی استراتژی‌ها بر اساس محورهای امنیتی، اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، قانونی، فناوری و اداری، امکان برنامه‌ریزی هدفمند و تصمیم‌گیری مبتنی بر داده‌های میدانی را تضمین می‌کند.

۴- یافته‌ها

پژوهش حاضر نشان می‌دهد که مدیریت تنوع قومی در عراق یک فرآیند چندبعدی و پیچیده است که تحت تأثیر ده محور کلیدی قرار دارد: اجتماعی، سیاسی، امنیتی، قانونی و قضایی، اداری، سرمایه انسانی، اقتصادی، فناوری، ساختاری و دیپلماتیک. هر یک از این محورها نقش مشخص و مکملی در تقویت امنیت داخلی و همزیستی مسالمت‌آمیز ایفا می‌کنند و تعامل میان آن‌ها پایه‌ای برای کاهش تنش‌ها و افزایش ثبات اجتماعی محسوب می‌شود.

- محور اجتماعی: مسئول ایجاد آگاهی عمومی نسبت به اهمیت همزیستی مسالمت‌آمیز، توانمندسازی گروه‌های در معرض خطر و تقویت شبکه‌های اجتماعی محلی است. این محور نقش پیشگیرانه دارد و با آموزش و اطلاع‌رسانی به کاهش احتمال بروز اختلافات قومی کمک می‌کند.
- محور سیاسی: به تقویت ثبات و انسجام دولت، تدوین سیاست‌های ملی همزیستی و بهبود هماهنگی بین نهادهای دولتی می‌پردازد. این محور به عنوان شرط لازم برای موفقیت سایر محورها عمل می‌کند، زیرا بدون ثبات سیاسی، اجرای برنامه‌های اجتماعی و امنیتی دشوار خواهد بود.
- محور امنیتی: توانمندسازی نیروهای امنیتی، توسعه سامانه‌های اطلاعاتی و هماهنگی عملیات میان دستگاه‌ها را شامل می‌شود. این محور نقش تعیین‌کننده در پاسخ‌دهی سریع به تنش‌ها دارد و امنیت جامعه را تضمین می‌کند.

¹ Internal Factor Evaluation

² External Factor Evaluation

- محور قانونی و قضایی: چارچوب قانونی، مجازات‌های بازدارنده و ظرفیت‌های قضایی برای مدیریت اختلافات قومی را فراهم می‌آورد و نقش شرطی‌کننده و حمایتی در اجرای سیاست‌ها دارد.
- محور اداری: بر مدیریت مؤثر منابع، هماهنگی نهادها و انعطاف‌پذیری ساختارهای سازمانی تمرکز دارد و اجرای سیاست‌های مدیریت تنوع قومی را تسهیل می‌کند.
- محور سرمایه انسانی: شامل آموزش تخصصی کارکنان، جذب و حفظ استعدادها، کلیدی و بهبود محیط کاری است. این محور نقش تقویت‌کننده در کارایی سایر محورها دارد.
- محور اقتصادی: با تحلیل و کاهش محرک‌های اقتصادی مانند بیکاری، فقر و نابرابری، به کاهش زمینه‌های اختلافات قومی کمک می‌کند و ثبات اجتماعی را تقویت می‌کند.
- محور فناوری: استفاده از سامانه‌های هوشمند و ابزارهای اطلاعات و ارتباطات را برای رصد تنش‌ها و پاسخ سریع به چالش‌ها شامل می‌شود.
- محور ساختاری: بر ایجاد ساختارهای سازمانی منعطف، نهادهای تخصصی و جریان اطلاعات میان نهادها تمرکز دارد و کارایی اجرای سیاست‌ها را بهبود می‌بخشد.
- محور دیپلماتیک: همکاری منطقه‌ای و بین‌المللی، تبادل تجربیات و هماهنگی سیاست‌های فرامرزی را شامل می‌شود و به تقویت پایداری برنامه‌ها کمک می‌کند.

برای شناسایی و تحلیل عوامل مؤثر در مدیریت تنوع قومی و تقویت امنیت داخلی در عراق، از روش تحلیل SWOT استفاده شد. این تحلیل مبتنی بر مصاحبه‌های علمی با کارشناسان امنیتی و جامعه مدنی، بررسی اسناد رسمی و شواهد میدانی، نقاط قوت و ضعف سازمان‌ها و نهادهای مرتبط را شناسایی می‌کند. نقاط قوت بیانگر ظرفیت‌ها و توانمندی‌های موجود در مدیریت تنوع قومی هستند و نقاط ضعف محدودیت‌ها و موانعی را مشخص می‌کنند که می‌توانند اجرای سیاست‌ها و برنامه‌ها را با چالش مواجه سازند.

جدول (۱) ماتریس SWOT عوامل مؤثر در مدیریت تنوع قومی و تقویت امنیت داخلی در عراق

نقاط قوت (Strengths - S)	نقاط ضعف (Weaknesses - W)
۱. تجربه عملی پیشرفته برخی از رهبران امنیتی در مدیریت درگیری‌های قومی	۱. ضعف هماهنگی بین دستگاه‌های امنیتی و مدنی در مناطق چند قومی
۲. تعهد برخی رهبران به وظایف مرتبط با ثبات و امنیت داخلی	۲. کندی در به‌روزرسانی آیین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های مدیریت تنوع قومی
۳. توانایی مدیریت تیم‌های چندرشته‌ای شامل کارشناسان اجتماعی و امنیتی	۳. کمبود منابع مالی و انسانی برای توسعه برنامه‌های مؤثر ادغام اجتماعی
۴. برنامه‌های آموزشی محدود اما متمرکز بر مدیریت درگیری‌های قومی	۴. مقاومت برخی واحدها در برابر تغییر یا نوآوری در روش‌های مدیریت تنوع
۵. روابط خوب با رهبران محلی و نمایندگان جوامع مختلف	۵. محدودیت در استفاده از فناوری‌های نوین برای پشتیبانی از نظارت و ارزیابی
۶. توانایی بهره‌گیری از تجربیات گذشته در مدیریت بحران‌ها	۶. ضعف مهارت‌های لجستیکی برخی تیم‌ها در مواجهه با مناطق درگیری قومی
۷. روحیه همکاری میان واحدهای مختلف	۷. کمبود داده‌های دقیق و به‌روز برای پشتیبانی از تصمیمات

استراتژیک	
۸. ضعف مکانیزم‌های نظارت و ارزیابی داخلی ابتکارات تنوع	۸. برخی موفقیت‌های قبلی در کاهش درگیری‌های قومی
۹. نقص در سیاست‌های سازمانی و اداری برای یکپارچه‌سازی پاسخ‌های امنیتی	۹. خطوط ارتباطی مؤثر با شرکای محلی مشخص
۱۰. اتکای بیش از حد تصمیمات به تجربه فردی بدون پشتیبانی داده‌های میدانی	۱۰. حمایت جزئی از سوی برخی نهادهای دولتی برای برنامه‌های ادغام قومی
۱۱. ضعف استراتژی‌های انگیزشی برای نیروهای متخصص مدیریت تنوع	۱۱. توانایی یادگیری از تجربیات گذشته
۱۲. ضعف ادغام فناوری با سیاست‌های مرتبط با امنیت داخلی	۱۲. انعطاف در مواجهه با رویدادهای اضطراری
۱۳. ضعف شفافیت در برخی فرآیندهای مرتبط با مناطق تنش قومی	
۱۴. کمبود برنامه‌های آموزشی مداوم برای توسعه مهارت‌های مدیریت تنوع قومی	
۱۵. دشواری دسترسی به برخی مناطق دورافتاده یا حساس از نظر امنیتی	

تحلیل نتایج جدول (۱) نشان می‌دهد که نقاط قوت عمدتاً شامل ظرفیت‌های نهادی، تجربه عملی رهبران، روحیه همکاری میان واحدها و توانایی یادگیری از تجربیات گذشته است و می‌تواند پایه‌ای برای اجرای مؤثر برنامه‌های مدیریت تنوع قومی باشند. در مقابل، نقاط ضعف محدودیت‌هایی مانند ضعف هماهنگی میان دستگاه‌ها، کمبود منابع انسانی و مالی، نقص در استفاده از فناوری‌های نوین و مشکلات دسترسی به مناطق دورافتاده را نشان می‌دهند. شناسایی این عوامل، زمینه‌ساز تدوین استراتژی‌های تقویتی، اصلاحی و مقابله‌ای برای ارتقای امنیت داخلی، کاهش تنش‌های قومی و تضمین همزیستی مسالمت‌آمیز در عراق است.

برای تکمیل تحلیل عوامل مؤثر در مدیریت تنوع قومی و تقویت امنیت داخلی در عراق، علاوه بر نقاط قوت و ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای محیطی نیز با استفاده از روش SWOT شناسایی شدند. فرصت‌ها نشان‌دهنده منابع، ظرفیت‌ها و شرایط خارجی یا داخلی است که می‌تواند اجرای مؤثر سیاست‌ها را تسهیل کنند، در حالی که تهدیدها محدودیت‌ها و خطراتی هستند که ممکن است برنامه‌های مدیریت تنوع قومی و اقدامات امنیتی را با چالش مواجه سازند.

جدول (۲) فرصت‌ها و تهدیدهای مرتبط با مدیریت تنوع قومی و تقویت امنیت داخلی در عراق

تهدیدها (Threats – T)	فرصت‌ها (Opportunities – O)
۱. استمرار درگیری‌های قومی محلی که امنیت داخلی را تهدید می‌کند	۱. امکان تقویت ظرفیت‌ها از طریق همکاری با سازمان‌های بین‌المللی مرتبط با تنوع و صلح
۲. ضعف اعتماد بین جوامع محلی و مقامات مرکزی	۲. توسعه برنامه‌های آموزشی مشترک برای نیروهای امنیتی و مدنی
۳. دخالت‌های سیاسی یا فشارهای خارجی که بر سیاست‌های تنوع قومی تأثیر می‌گذارند	۳. تقویت همکاری با جامعه مدنی برای افزایش آگاهی درباره اهمیت همزیستی قومی
۴. رشد درگیری‌های مذهبی یا قومی در برخی مناطق	۴. استفاده از فناوری‌های نوین برای پشتیبانی از جمع‌آوری اطلاعات و تحلیل ریسک‌ها
۵. ضعف سیاست‌های ملی برای کاهش تنش‌های قومی و محدود کردن نابرابری اجتماعی	۵. در دسترس بودن برخی منابع بین‌المللی برای حمایت از برنامه‌های ادغام و همزیستی
۶. کندی در تبادل اطلاعات بین واحدهای امنیتی و مدنی	۶. افزایش توجه رسانه‌ای و بین‌المللی به مسائل امنیت و همزیستی

قومی	
۷. امکان بهبود هماهنگی بین دستگاه‌های امنیتی و مدنی	۷. شکاف‌های موجود در پوشش اطلاعاتی و میدانی در مناطق مرزی یا دورافتاده
۸. یادگیری از تجربیات گذشته در مدیریت بحران‌ها	۸. محدودیت همکاری با نهادها و سازمان‌های بین‌المللی حامی پروژه‌های همزیستی قومی
۹. افزایش آگاهی رهبران از اهمیت مدیریت تنوع برای تقویت امنیت داخلی	۹. دشواری دسترسی به برخی مناطق دورافتاده یا متأثر از درگیری‌ها
۱۰. حمایت جزئی برخی نهادهای دولتی از توسعه سازمانی	۱۰. چالش‌های تأمین مالی برخی برنامه‌های حیاتی مرتبط با امنیت داخلی
۱۱. فرصت‌های آموزش مشترک با شرکای بین‌المللی	۱۱. ضعف فرهنگ مشارکت جامعه در برنامه‌های ادغام قومی
۱۲. توسعه طرح‌های استراتژیک بلندمدت برای مدیریت تنوع قومی	۱۲. کندی به‌روزرسانی آیین‌نامه‌های داخلی مرتبط با تنوع قومی
۱۳. امکان انگیزش کارکنان از طریق برنامه‌های توسعه جدید	۱۳. ضعف توان برخی تیم‌ها در مواجهه با بحران‌های ناگهانی
۱۴. افزایش منابع مالی برای برخی پروژه‌های سازمانی	۱۴. تهدیدات احتمالی از گروه‌های مسلح محلی در مناطق حساس
۱۵. امکان بهبود ادغام فناوری و سیاست‌ها	۱۵. نوسانات منابع و تأثیر آن بر پایداری برنامه‌ها

تحلیل فرصت‌ها و تهدیدها در جدول (۲) نشان می‌دهد که فرصت‌های کلیدی شامل همکاری با سازمان‌های بین‌المللی، تقویت آگاهی عمومی، استفاده از فناوری‌های نوین و بهبود هماهنگی میان دستگاه‌ها هستند که می‌توانند کارایی برنامه‌ها و امنیت داخلی را افزایش دهند. در مقابل، تهدیدها شامل استمرار درگیری‌های قومی، ضعف اعتماد میان جوامع و مقامات، فشارهای سیاسی و محدودیت منابع است. شناسایی و اولویت‌بندی این فرصت‌ها و تهدیدها، امکان تدوین استراتژی‌های بهره‌گیری از فرصت‌ها و کاهش اثر تهدیدها را فراهم می‌کند و به تثبیت امنیت و همزیستی مسالمت‌آمیز کمک می‌کند.

برای بررسی قدرت‌ها و ضعف‌های داخلی مرتبط با مدیریت تنوع قومی و تقویت امنیت داخلی در عراق، از ماتریس IFE استفاده شد. این روش امکان می‌دهد عوامل داخلی مؤثر شناسایی و وزن‌دهی شوند و علاوه بر رتبه‌بندی اهمیت هر عامل، سطح عملکرد فعلی و مطلوب آن تعیین گردد. بدین ترتیب، تحلیل دقیق نقاط قوت و ضعف، مبنایی برای تدوین استراتژی‌های بهره‌گیری از ظرفیت‌ها و کاهش اثر ضعف‌ها فراهم می‌کند.

جدول (۳) IFE نقاط قوت و ضعف در مدیریت تنوع قومی و امنیت داخلی

R	عوامل (S/W)	ضریب اهمیت	وزن	ارزیابی (فعلی)	ارزیابی وزنی (فعلی)	ارزیابی مطلوب	ارزیابی وزنی (مطلوب)
S1	تجربه عملی پیشرفته در برخی از رهبران امنیتی در مدیریت منازعات قومی	4.3	0.048	3.8	0.1824	4.5	0.216
S2	تعهد رهبران مشخص به وظایف مرتبط با ثبات و امنیت داخلی	4.0	0.045	3.5	0.1575	4.3	0.1935
S3	توانایی مدیریت تیم‌های	4.2	0.047	3.6	0.1692	4.4	0.2068

						چند تخصصی شامل کارشناسان اجتماعی و امنیتی	
0.172	4.0	0.1376	3.2	0.043	3.8	برنامه‌های آموزشی محدود اما متمرکز بر مدیریت منازعات قومی	S4
0.1978	4.3	0.1702	3.7	0.046	4.1	روابط خوب با رهبران محلی و نمایندگان جوامع مختلف	S5
0.189	4.2	0.1575	3.5	0.045	4.0	توانایی بهره‌گیری از تجربیات گذشته در مدیریت بحران‌ها	S6
0.2115	4.5	0.1786	3.8	0.047	4.2	روحیه همکاری بین واحدهای مختلف	S7
0.1978	4.3	0.1656	3.6	0.046	4.1	برخی موفقیت‌های گذشته در کاهش منازعات قومی	S8
0.189	4.2	0.1575	3.5	0.045	4.0	خطوط ارتباطی مؤثر با شرکای محلی مشخص	S9
0.1804	4.1	0.1408	3.2	0.044	3.9	حمایت جزئی از برخی نهادهای دولتی برای برنامه‌های ادغام قومی	S10
0.161	3.5	0.115	2.5	0.046	4.1	ضعف هماهنگی بین دستگاه‌های امنیتی و مدنی در مناطق چندقومی	W1
0.1504	3.2	0.1081	2.3	0.047	4.2	کندی به‌روزرسانی آیین‌نامه‌ها و رویه‌های مدیریت تنوع قومی	W2
0.135	3.0	0.090	2.0	0.045	4.0	کمبود منابع مالی و انسانی برای توسعه برنامه‌های مؤثر ادغام اجتماعی	W3
0.1376	3.2	0.0946	2.2	0.043	3.8	مقاومت برخی واحدها در برابر تغییر یا نوآوری در روش‌های مدیریت تنوع	W4
0.135	3.0	0.090	2.0	0.045	4.0	محدودیت در استفاده از فناوری‌های نوین برای پشتیبانی از پایش و ارزیابی	W5
0.1408	3.2	0.11	2.5	0.044	3.9	ضعف مهارت‌های لجستیکی برخی تیم‌ها در مواجهه با مناطق منازعه قومی	W6
0.1518	3.3	0.1058	2.3	0.046	4.1	کمبود داده‌های دقیق و به‌روز برای پشتیبانی از تصمیمات راهبردی	W7
0.129	3.0	0.086	2.0	0.043	3.8	ضعف مکانیسم‌های پایش و ارزیابی داخلی برای ابتکارات تنوع	W8
0.144	3.2	0.099	2.2	0.045	4.0	نقص در سیاست‌های سازمانی و مدیریتی برای هماهنگی پاسخ	W9

						امنیتی	
0.132	3.0	0.088	2.0	0.044	3.9	تکیه بیش از حد بر تجربه فردی بدون پشتیبانی داده‌های میدانی	W10
0.129	3.0	0.0774	1.8	0.043	3.8	ضعف راهبردهای انگیزشی برای کارکنان متخصص مدیریت تنوع	W11
0.144	3.2	0.09	2.0	0.045	4.0	ضعف یکپارچگی بین فناوری و سیاست‌های مربوط به امنیت داخلی	W12
0.126	3.0	0.0756	1.8	0.042	3.7	ضعف شفافیت در برخی فرآیندهای مناطق تنش قومی	W13
0.1408	3.2	0.088	2.0	0.044	3.9	کمبود برنامه‌های آموزشی مستمر برای ارتقاء مهارت‌های مدیریت تنوع قومی	W14
0.138	3.0	0.0828	1.8	0.046	4.1	دشواری دسترسی به برخی مناطق دورافتاده یا حساس از نظر امنیتی	W15

نتایج جدول (۳) ماتریس IFE نشان می‌دهد که قدرت‌های اصلی شامل تجربه عملی رهبران امنیتی، توانایی مدیریت تیم‌های چندتخصصی، روابط خوب با رهبران محلی و روحیه همکاری بین واحدها است که ستون فقرات ظرفیت مدیریتی کشور برای مقابله با منازعات قومی را تشکیل می‌دهد. در مقابل، ضعف‌های کلیدی شامل هماهنگی ناکافی میان دستگاه‌ها، محدودیت منابع مالی و انسانی، کندی در به‌روزرسانی رویه‌ها و کمبود داده‌های دقیق برای تصمیم‌گیری است که در صورت عدم مدیریت، می‌تواند اجرای سیاست‌های ملی را با چالش مواجه کند. شناسایی این عوامل، امکان برنامه‌ریزی مؤثر برای تقویت نقاط قوت و کاهش اثر ضعف‌ها را فراهم می‌سازد و پایه‌ای برای تدوین استراتژی‌های ملی مدیریت تنوع قومی ایجاد می‌کند. به منظور شناسایی و ارزیابی فرصت‌ها و تهدیدهای خارجی مرتبط با مدیریت تنوع قومی و تقویت امنیت داخلی در عراق، از ماتریس EFE استفاده شد. این روش امکان می‌دهد عوامل محیطی تأثیرگذار بر موفقیت استراتژی‌ها وزن‌دهی و ارزیابی شوند و جایگاه کشور در بهره‌گیری از فرصت‌ها و مقابله با تهدیدها مشخص گردد. بدین ترتیب، تحلیل دقیق محیط خارجی مبنایی برای تدوین راهکارهای بهره‌گیری از فرصت‌ها و کاهش اثر تهدیدها فراهم می‌آورد.

جدول (۴) EFE فرصت‌ها و تهدیدها در مدیریت تنوع قومی و امنیت داخلی

R	عوامل (O/T)	ضریب اهمیت	وزن	ارزیابی (فعلی)	ارزیابی وزنی (فعلی)	ارزیابی مطلوب	ارزیابی وزنی (مطلوب)
O1	امکان تقویت ظرفیت‌ها از طریق همکاری با سازمان‌های بین‌المللی مرتبط با تنوع و صلح	4.4	0.065	3.5	0.2275	4.5	0.2925
O2	توسعه برنامه‌های آموزشی مشترک	4.2	0.062	3.2	0.1984	4.3	0.2666

						برای کارکنان امنیتی و مدنی	
0.2772	4.4	0.2142	3.4	0.063	4.3	تقویت همکاری با جامعه مدنی برای افزایش آگاهی از اهمیت همزیستی قومی	O3
0.258	4.3	0.216	3.6	0.060	4.1	استفاده از فناوری‌های نوین برای جمع‌آوری اطلاعات و تحلیل ریسک‌ها	O4
0.2436	4.2	0.1914	3.3	0.058	4.0	دسترسی به برخی منابع بین‌المللی برای حمایت از برنامه‌های ادغام و همزیستی	O5
0.2296	4.1	0.1792	3.2	0.056	3.9	افزایش توجه رسانه‌ای و بین‌المللی به مسائل امنیت و همزیستی قومی	O6
0.258	4.3	0.21	3.5	0.060	4.1	امکان بهبود هماهنگی بین دستگاه‌های امنیتی و مدنی	O7
0.2728	4.4	0.2108	3.4	0.062	4.2	یادگیری از تجربیات گذشته در مدیریت بحران‌ها	O8
0.2835	4.5	0.2268	3.6	0.063	4.3	افزایش آگاهی رهبران نسبت به اهمیت مدیریت تنوع برای تقویت امنیت داخلی	O9
0.2436	4.2	0.1914	3.3	0.058	4.0	حمایت جزئی برخی نهادهای دولتی برای توسعه مؤسسه‌ای	O10
0.258	4.3	0.21	3.5	0.060	4.1	فرصت‌های آموزش مشترک با شرکای بین‌المللی	O11
0.2728	4.4	0.2108	3.4	0.062	4.2	توسعه برنامه‌های استراتژیک بلندمدت برای مدیریت تنوع قومی	O12
0.2436	4.2	0.1856	3.2	0.058	4.0	امکان انگیزش کارکنان از طریق برنامه‌های توسعه جدید	O13
0.258	4.3	0.21	3.5	0.060	4.1	افزایش منابع مالی برای برخی پروژه‌های سازمانی	O14
0.2728	4.4	0.2108	3.4	0.062	4.2	امکان بهبود هماهنگی بین فناوری و سیاست‌ها	O15
0.189	3.0	0.126	2.0	0.063	4.3	ادامه منازعات قومی محلی که امنیت را تهدید می‌کند	T1
0.192	3.2	0.132	2.2	0.060	4.1	ضعف اعتماد بین جوامع محلی و مقامات مرکزی	T2

0.1984	3.2	0.1302	2.1	0.062	4.2	مداخلات سیاسی یا فشارهای خارجی که بر سیاست‌های تنوع قومی تأثیر می‌گذارد	T3
0.174	3.0	0.116	2.0	0.058	4.0	افزایش منازعات طایفه‌ای یا قومی در برخی مناطق	T4
0.198	3.3	0.138	2.3	0.060	4.1	ضعف سیاست‌های ملی برای کاهش تنش‌های قومی و کاهش نابرابری اجتماعی	T5
0.1792	3.2	0.1232	2.2	0.056	3.9	کندی در تبادل اطلاعات بین واحدهای امنیتی و مدنی	T6
0.1856	3.2	0.1218	2.1	0.058	4.0	شکاف‌های پوشش اطلاعاتی و میدانی در مناطق مرزی یا دورافتاده	T7
0.168	3.0	0.112	2.0	0.056	3.9	محدودیت همکاری با نهادهای بین‌المللی و پشتیبان پروژه‌های همزیستی	T8
0.192	3.2	0.132	2.2	0.060	4.1	دشواری دسترسی به برخی مناطق دورافتاده یا متاثر از منازعات	T9
0.174	3.0	0.116	2.0	0.058	4.0	چالش‌های مالی برای برخی برنامه‌های حیاتی مرتبط با امنیت داخلی	T10
0.168	3.0	0.1176	2.1	0.056	3.9	ضعف فرهنگ مشارکت اجتماعی در برنامه‌های ادغام قومی	T11
0.174	3.0	0.116	2.0	0.058	4.0	کندی به‌روزرسانی آیین‌نامه‌های داخلی مرتبط با تنوع قومی	T12
0.192	3.2	0.132	2.2	0.060	4.1	ضعف توانایی برخی تیم‌ها در مواجهه با بحران‌های ناگهانی	T13
0.1984	3.2	0.124	2.0	0.062	4.2	تهدیدهای احتمالی از گروه‌های مسلح محلی در مناطق حساس	T14
0.174	3.0	0.1218	2.1	0.058	4.0	نوسانات منابع و تأثیر آن بر پایداری برنامه‌ها	T15

نتایج تحلیل EFE نشان می‌دهد (جدول ۴) که فرصت‌های کلیدی شامل همکاری با سازمان‌های بین‌المللی، توسعه برنامه‌های آموزشی مشترک، تقویت همکاری با جامعه مدنی و بهره‌گیری از فناوری‌های نوین برای جمع‌آوری اطلاعات است که می‌تواند اثربخشی سیاست‌های ملی را افزایش دهد. در مقابل، تهدیدهای اصلی شامل استمرار منازعات قومی،

ضعف اعتماد بین جوامع و مقامات، فشارهای خارجی، محدودیت منابع و دشواری دسترسی به مناطق حساس است که در صورت عدم مدیریت، تهدیدی جدی برای امنیت داخلی و اجرای برنامه‌های مدیریت تنوع قومی محسوب می‌شوند. شناسایی و وزن‌دهی این عوامل، امکان اولویت‌بندی استراتژی‌ها و اتخاذ تصمیمات عملیاتی و سیاست‌گذاری مؤثر را فراهم می‌کند.

در ادامه، استراتژی‌های WO (کاهش نقاط ضعف با بهره‌گیری از فرصت‌ها) برای مدیریت تنوع قومی در عراق ارائه شده است. این استراتژی‌ها با هدف استفاده حداکثری از فرصت‌های داخلی و بین‌المللی و همزمان کاهش محدودیت‌ها و ضعف‌های نهادی و اجرایی طراحی شده‌اند.

جدول (۵) استراتژی‌های (WO) مدیریت تنوع قومی در عراق

ت	استراتژی WO
۱	توسعه برنامه‌های آموزشی تخصصی برای کارکنان اداری به منظور تقویت مهارت‌های مدیریت تنوع قومی با همکاری دانشگاه‌ها و مؤسسات محلی و بین‌المللی
۲	ایجاد بسترهای تبادل اطلاعات و داده‌های دقیق بین واحدهای دولتی مختلف برای کاهش ضعف هماهنگی نهادی
۳	توسعه و به‌روزرسانی آیین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های اداری مرتبط با مدیریت تنوع قومی با همکاری شرکای بین‌المللی مجرب
۴	استفاده از فناوری‌های نوین برای تقویت توانمندی‌های پایش و ارزیابی داخلی و بهبود تصمیم‌گیری مبتنی بر داده‌ها
۵	جذب حمایت اضافی از نهادهای دولتی و سازمان‌های بین‌المللی برای تأمین مالی پروژه‌های تقویت تنوع قومی و برنامه‌های ادغام اجتماعی
۶	تقویت روح همکاری بین واحدهای مختلف از طریق برنامه‌های مشترک برنامه‌ریزی استراتژیک و اجرای ابتکارات اجتماعی
۷	سازماندهی کارگاه‌ها و جلسات گفت‌وگوی متمرکز با جامعه محلی برای افزایش آگاهی درباره سیاست‌های دولتی و کاهش مقاومت در برابر تغییر
۸	توسعه برنامه‌های انگیزشی برای کارکنان به منظور افزایش تعهد و بهبود عملکرد در مدیریت تنوع قومی
۹	بهره‌گیری از تجربیات گذشته در مدیریت درگیری‌های قومی برای طراحی برنامه‌های پیشگیرانه مبتنی بر واقعیت میدانی
۱۰	تقویت یکپارچگی بین فناوری و سیاست‌ها برای اطمینان از اثربخشی اقدامات اتخاذ شده در مدیریت تنوع قومی
۱۱	ایجاد کانال‌های ارتباطی مؤثر با شرکای محلی برای تقویت مشارکت اجتماعی و کاهش ضعف هماهنگی با جوامع
۱۲	طراحی برنامه‌های آموزشی مستمر برای کارکنان جوان به منظور کاهش شکاف‌های مهارتی در مدیریت تنوع قومی
۱۳	بهبود قابلیت دسترسی به مناطق دورافتاده با استفاده از فناوری‌های نوین ارتباطی برای کاهش شکاف پوشش
۱۴	به‌کارگیری تحلیل استراتژیک برای شناسایی فرصت‌های ملی و بین‌المللی و هدایت آن‌ها به سمت رفع نقاط ضعف داخلی
۱۵	ایجاد همکاری با مؤسسات دانشگاهی بین‌المللی برای فراهم کردن حمایت دانش و فناوری مستمر
۱۶	توسعه استراتژی‌های مدیریت دانش برای اطمینان از بهره‌مندی همه واحدها از تجربیات گذشته
۱۷	تقویت سیستم‌های برنامه‌ریزی استراتژیک بلندمدت برای کاهش تأثیر کندی تبادل اطلاعات بین واحدها
۱۸	بهبود ظرفیت‌های لجستیکی واحدهای اداری از طریق همکاری با شرکای خارجی
۱۹	افزایش شفافیت در عملیات و فرآیندها برای کاهش چالش‌های مربوط به اعتماد بین واحدها
۲۰	حمایت از برنامه‌های ادغام اجتماعی برای تقویت پذیرش سیاست‌های دولتی و کاهش مقاومت واحدها در برابر تغییر

اجرای این استراتژی‌ها موجب ارتقای مهارت کارکنان، تقویت هماهنگی میان نهادها و بهره‌گیری از فناوری و تجربیات گذشته می‌شود و پایه‌ای مستحکم برای مدیریت کارآمد تنوع قومی و افزایش امنیت داخلی فراهم می‌آورد (جدول ۵). در

ادامه، استراتژی‌های WT (مقابله با تهدیدها و کاهش نقاط ضعف) برای مدیریت تنوع قومی در عراق ارائه شده است. این استراتژی‌ها با تمرکز بر کاهش آسیب‌پذیری‌ها و تقویت توان مقابله با تهدیدهای داخلی و خارجی طراحی شده‌اند.

جدول (۶) استراتژی‌های WT برای مدیریت تنوع قومی در عراق

ت	استراتژی WT
1	توسعه طرح‌های اضطراری برای مقابله با نزاع‌های قومی و کاهش اثر ضعف هماهنگی بین دستگاه‌ها
2	بهبود نظام‌های نظارت داخلی برای کاهش خطرات ناشی از فساد اداری یا بوروکراتیک
3	اتخاذ روش‌های مدیریت مبتنی بر داده‌ها برای بهبود توان مقابله با تهدیدات امنیتی
4	تقویت هماهنگی بین واحدهای دولتی محلی برای کاهش اثر تأخیر در تبادل اطلاعات
5	تقویت مکانیسم‌های مشارکت جامعه برای کاهش مقاومت تیم‌ها در برابر تغییر و بهبود پایبندی به سیاست‌ها
6	توسعه برنامه‌های توانمندسازی مستمر برای کادر مدیریتی جهت مقابله با تهدیدات ناشی از محدودیت‌های تجربی
7	بهبود زیرساخت‌های ارتباطی در مناطق دورافتاده برای کاهش اثر ضعف دسترسی بر امنیت داخلی
8	وضع اقدامات پیشگیرانه برای مقابله با تهدیدات ناشی از گروه‌های مسلح محلی
9	ارتقای توانایی‌های فنی واحدهای مدیریتی برای مقابله با تهدیدات ضعف فناوری‌های مورد استفاده
10	تقویت شفافیت در تصمیمات برای کاهش تأثیر ضعف مکانیسم‌های نظارت و ارزیابی داخلی بر امنیت داخلی
11	توسعه سیاست‌های انگیزشی برای کارکنان جهت مقابله با تهدیدات ناشی از عدم پایبندی یا تأخیر در اقدامات
12	ایجاد واحدهای تخصصی برای رصد تهدیدات محیطی و امنیتی در مناطق دارای تنوع قومی بالا
13	ادغام تحلیل استراتژیک داده‌ها برای کاهش اثر اتکا به تجربه فردی هنگام مواجهه با بحران‌ها
14	تدوین طرح‌های همکاری با شرکای محلی و بین‌المللی برای مقابله با تهدیدات فرامرزی
15	طراحی برنامه‌هایی برای نظارت و ارزیابی ابتکارات امنیتی و کاهش ریسک مرتبط با ناکارآمدی برخی واحدها
16	تقویت ادغام فناوری و سیاست‌ها برای کاهش اثر ضعف ساختار مدیریتی در پاسخ به بحران‌های اضطراری

اجرای این استراتژی‌ها موجب افزایش آمادگی نهادها، ارتقای شفافیت و هماهنگی بین واحدها و کاهش تأثیر تهدیدهای امنیتی و محدودیت‌های اجرایی می‌شود و توان مدیریتی کشور در مدیریت تنوع قومی و حفظ امنیت داخلی را بهبود می‌بخشد (جدول ۶). در ادامه، استراتژی‌های SO بر اساس ترکیب نقاط قوت داخلی و فرصت‌های محیطی طراحی شده‌اند. این استراتژی‌ها با هدف بهره‌گیری از توانمندی‌های موجود و استفاده از فرصت‌های ملی و بین‌المللی برای تقویت مدیریت تنوع قومی و امنیت داخلی ارائه شده‌اند.

جدول (۷) استراتژی SO نقاط قوت - فرصت‌ها

ت	استراتژی SO
1	تقویت برنامه‌های آموزشی پیشرفته برای کادر مدیریتی با همکاری دانشگاه‌ها و مؤسسات محلی و بین‌المللی به منظور بهره‌گیری از تجربیات منطقه‌ای
2	استفاده از تجربیات عملی پیشرفته رهبران برای تقویت ابتکارات مشترک با نهادهای دولتی حمایت‌کننده از پروژه‌های مدیریت تنوع قومی
3	به‌کارگیری توانایی مدیریت تیم‌های چندتخصصی برای توسعه برنامه‌های آموزشی بین‌المللی در دسترس برای کادر محلی
4	سرمایه‌گذاری بر تعهد برخی رهبران به وظایف محوله برای تقویت تبادل داده‌ها و اطلاعات با شرکای محلی
5	بهره‌گیری از برنامه‌های آموزشی پیشرفته کادر برای به‌کارگیری تکنیک‌های مدرن در توسعه فناوری مورد استفاده در فرآیندهای اداری

6	استفاده از انعطاف‌پذیری در مواجهه با حوادث اضطراری برای تقویت همکاری با دانشگاه‌ها و مؤسسات محلی در بحران‌های مرتبط با تنوع قومی
7	به‌کارگیری کادر واجد شرایط علمی و عملی برای اجرای برنامه‌های توسعه حرفه‌ای برای کادر جوان و کاهش شکاف‌های مهارتی
8	سرمایه‌گذاری بر توانایی یادگیری از تجربیات گذشته برای افزایش آگاهی جامعه محلی از وظایف محوله به نهادهای امنیتی و مدیریتی
9	تقویت روح همکاری بین واحدها برای بهبود برنامه‌های نظارت و ارزیابی و تضمین اثربخشی تصمیمات استراتژیک
10	بهره‌گیری از روابط خوب با برخی شرکای محلی برای توسعه پروژه‌های مشترک با تمرکز بر یکپارچگی اجتماعی
11	استفاده از موفقیت‌های گذشته در مواجهه با چالش‌ها برای گسترش دامنه ابتکارات ملی و تقویت امنیت داخلی
12	به‌کارگیری خطوط ارتباطی مؤثر با شرکا برای افزایش حمایت جزئی از سازمان‌های بین‌المللی و توسعه برنامه‌های آموزشی مشترک

اجرای این استراتژی‌ها موجب بهبود هماهنگی نهادی، تقویت ظرفیت‌های انسانی و ارتقای همکاری بین‌المللی می‌شود و می‌تواند اثربخشی سیاست‌های مدیریت تنوع قومی و امنیت داخلی در عراق را به شکل قابل توجهی افزایش دهد (جدول ۷). استراتژی‌های ST بر پایه ترکیب نقاط قوت داخلی و تهدیدهای محیطی طراحی شده‌اند. این استراتژی‌ها با هدف استفاده از توانمندی‌های موجود برای مقابله با تهدیدها و کاهش آسیب‌پذیری‌ها در مدیریت تنوع قومی و تضمین امنیت داخلی ارائه شده‌اند.

جدول (۸) استراتژی‌های ST برای مدیریت تنوع قومی در عراق

ت	استراتژی ST
1	استفاده از تجربیات پیشرفته رهبران برای تقویت برنامه‌های استراتژیک در مواجهه با تغییرات سیاسی سریع داخلی
2	به‌کارگیری توانایی تیم‌های چندتخصصی برای مقابله با تهدیدهای امنیتی از سوی گروه‌های سازمان‌یافته و بهبود هماهنگی امنیتی
3	سرمایه‌گذاری بر تعهد رهبران به وظایف برای تقویت هماهنگی با نهادهای بین‌المللی و کاهش ضعف ارتباط نهادی
4	استفاده از برنامه‌های آموزشی پیشرفته برای کاهش اثر فساد اداری و بوروکراتیک بر اجرای ابتکارات مرتبط با تنوع قومی
5	بهره‌گیری از انعطاف‌پذیری در مواجهه با حوادث اضطراری برای مقابله با تهدیدهای طبیعی در برخی مناطق دورافتاده
6	به‌کارگیری کادر واجد شرایط علمی و عملی برای مقابله با کمبود منابع مالی در پروژه‌های حیاتی از طریق طراحی راه‌حل‌های نوآورانه
7	استفاده از تجربیات گذشته در مواجهه با چالش‌ها برای کاهش مقاومت تیم‌ها در برابر تغییرات در طول بحران‌ها
8	بهره‌گیری از روابط خوب با شرکای محلی برای مقابله با ضعف تعهد به برخی سیاست‌های دولتی
9	تقویت روح همکاری بین واحدها برای مقابله با تهدیدهای شبکه‌های جرایم فرامرزی و تضمین پاسخ سریع
10	سرمایه‌گذاری بر خطوط ارتباطی مؤثر با شرکا برای کاهش کندی در به‌روزرسانی آیین‌نامه‌های داخلی و تضمین استمرار عملیات
11	استفاده از حمایت جزئی نهادهای دولتی برای تقویت توانایی واحدها در مواجهه با بحران‌های ناگهانی
12	بهره‌گیری از توانایی یادگیری از تجربیات گذشته برای کاهش دشواری دسترسی سریع به مناطق دورافتاده
13	تقویت یکپارچگی بین فناوری و سیاست‌ها برای مقابله با ضعف فرهنگ مشارکت جامعه و تقویت امنیت داخلی

اجرای این استراتژی‌ها باعث افزایش تاب‌آوری نهادی، ارتقای هماهنگی میان بخش‌ها و بهبود پاسخگویی در مواجهه با بحران‌ها می‌شود و ظرفیت مدیریت تنوع قومی و امنیت داخلی در عراق را تقویت می‌کند (جدول ۸).

برای تحلیل جامع مدیریت تنوع قومی و امنیت داخلی در عراق، استراتژی‌های مختلف در حوزه‌های امنیتی، سیاسی، اقتصادی، قانونی و قضایی، اداری، فناوری، اجتماعی، ساختاری، دیپلماسی و سرمایه انسانی با استفاده از مدل QSPM اولویت‌بندی شدند. این جدول نشان می‌دهد که استراتژی‌هایی که بر تقویت توانمندی‌های اطلاعاتی، هماهنگی نهادی، ظرفیت برنامه‌ریزی اقتصادی و مشارکت جامعه تمرکز دارند، بیشترین اولویت را برای افزایش تاب‌آوری، کاهش آسیب‌پذیری‌ها و تضمین امنیت داخلی در شرایط تنوع قومی دارند. رتبه‌بندی‌های QSPM بر اساس اهمیت نسبی هر استراتژی و اثر آن بر مقابله با تهدیدها و بهره‌گیری از فرصت‌ها تعیین شده است، که به تصمیم‌گیرندگان کمک می‌کند تا منابع و اقدامات خود را به‌صورت هدفمند به حوزه‌های کلیدی اختصاص دهند.

جدول (۹) استراتژی‌های اولویت‌بندی شده بر اساس QSPM برای مدیریت تنوع قومی و امنیت داخلی در عراق

محور	استراتژی	QSPM
امنیتی	تقویت توانمندی‌های اطلاعاتی برای مقابله با تهدیدات منطقه‌ای مرتبط با تنوع قومی	4
	به‌کارگیری ظرفیت‌های نهادی برای مقابله با تروریسم و جرم سازمان‌یافته در مناطق تنوع قومی	4
	تقویت اقدامات پیشگیرانه برای مواجهه با خطرات مرزی و منطقه‌ای بر امنیت داخلی	4
	توسعه برنامه‌های پاسخ سریع به بحران‌های امنیتی اضطراری	3
	استفاده از سیستم‌های نظارت و تحلیل اطلاعاتی برای پیش‌بینی تهدیدها	3
	تقویت هماهنگی میان دستگاه‌های امنیتی مختلف برای تحقق یکپارچگی عملیات	3
	استفاده از نیروی انسانی واجد شرایط برای بهبود آمادگی امنیتی ملی	3
	استفاده از تجربیات نهادی برای مقابله با فشارهای بین‌المللی مرتبط با تنوع قومی	4
	توسعه مکانیزم‌های پیشگیری از بحران‌های سیاسی داخلی	4
سیاسی	تقویت توانایی تصمیم‌گیری سریع برای مقابله با بحران‌های سیاسی	3
	تقویت هماهنگی میان دستگاه‌های دولتی برای تحقق ثبات سیاسی	3
	تقویت ظرفیت‌های برنامه‌ریزی برای مقابله با نوسانات بازار و تأثیر آن بر امنیت داخلی	4
	استفاده از نقاط قوت نهادی برای بهبود ثبات اقتصادی ملی و حمایت از مدیریت تنوع قومی	4
	توسعه برنامه‌های حمایت از کسب و کارهای کوچک و متوسط برای مقابله با بحران‌های اقتصادی محلی	4
	به‌کارگیری منابع مالی برای مقابله با بحران‌های اقتصادی اضطراری	3
	بهبود هماهنگی با مؤسسات مالی بین‌المللی برای بهره‌گیری از فرصت‌های تأمین مالی	3
	توسعه قوانین اضطراری برای تضمین پاسخ مؤثر به بحران‌های مرتبط با تنوع قومی	4
	تقویت هماهنگی میان نهادهای قانونی و امنیتی در زمان بحران‌ها	4
اقتصادی	حمایت از توسعه سیاست‌های ملی برای مقابله با خطرات داخلی و خارجی	4
	استفاده از چارچوب‌های قانونی برای مقابله با تهدیدهای داخلی و خارجی	3
	تقویت توان قانون‌گذاری برای حمایت از برنامه‌های مدیریت تنوع قومی	3
	بهبود نظارت قانونی بر مؤسسات برای تضمین رعایت مقررات	3
	بهبود فرآیندهای تصمیم‌گیری در مدیریت تنوع قومی در زمان بحران	4
	تقویت ظرفیت‌های نهادی دستگاه‌های دولتی برای مقابله با اضطراری‌ها	4
	توسعه روش‌های برنامه‌ریزی استراتژیک برای مقابله با بحران‌ها	4
	توسعه روش‌های برنامه‌ریزی استراتژیک برای مقابله با بحران‌ها	4
	توسعه روش‌های برنامه‌ریزی استراتژیک برای مقابله با بحران‌ها	4

3	استفاده از نقاط قوت داخلی برای بهبود کارایی اداری در زمان بحران	
4	بهبود زیرساخت‌های فناوری برای تضمین تداوم خدمات امنیتی و اجتماعی	فناوری
4	حمایت از برنامه‌های آموزش فناوری مدرن برای مقابله با بحران‌ها	
3	استفاده از سیستم‌های اطلاعاتی برای تحلیل ریسک و تصمیم‌گیری	
3	تقویت امنیت سایبری برای مقابله با تهدیدات دیجیتال	
3	توسعه نوآوری فناوری برای حمایت از مدیریت تنوع قومی	
4	تقویت مشارکت جامعه در برنامه‌های مدیریت تنوع قومی	اجتماعی
4	تقویت خدمات اجتماعی پایه در زمان بحران‌ها	
3	توسعه برنامه‌های آگاهی‌بخشی و آموزش برای بحران‌های احتمالی	
3	استفاده از ظرفیت‌های نهادی برای کاهش اثرات بحران‌ها بر گروه‌های آسیب‌پذیر	
3	تقویت هماهنگی بین سازمان‌های اجتماعی و دولت برای مقابله با بحران‌ها	
3	تقویت ارتباط مؤثر با شهروندان در طول اضطراری‌ها	
3	حمایت از برنامه‌های پیشگیرانه بحران‌های بهداشتی و اجتماعی	
3	استفاده از نقاط قوت داخلی برای تقویت همبستگی اجتماعی در بحران‌ها	
4	بازسازی مؤسسات برای تقویت پاسخگویی به بحران‌ها	ساختاری
4	بهبود هماهنگی بین واحدهای ساختاری مختلف برای تضمین کارایی عملکرد	
4	تقویت همکاری بین‌المللی برای مقابله با تهدیدات منطقه‌ای مرتبط با تنوع قومی	دیپلماسی
3	استفاده از کانال‌های دیپلماسی برای بهره‌گیری از فرصت‌های بین‌المللی در مدیریت تنوع قومی	
3	توسعه مهارت‌های کارکنان برای مقابله مؤثر با بحران‌ها	سرمایه انسانی
3	تقویت برنامه‌های آموزش مداوم کارکنان در مدیریت تنوع قومی	
3	انگیزه‌بخشی به نیروی انسانی واجد شرایط برای تضمین استمرار عملکرد در شرایط اضطراری	

نتایج جدول (۹) نشان می‌دهد، مدیریت تنوع قومی در عراق نیازمند یک رویکرد جامع و چندبعدی است که بر تقویت ظرفیت‌های نهادی و انسانی، بهبود هماهنگی میان دستگاه‌ها، بهره‌گیری از فرصت‌های داخلی و بین‌المللی و کاهش نقاط ضعف برای مواجهه کارآمد با تهدیدهای امنیتی، سیاسی، اقتصادی و اجتماعی تأکید دارد. در حوزه امنیتی، استراتژی‌های کلیدی بر بازسازی نظام‌های تبادل اطلاعات میان دستگاه‌های امنیتی، قضایی و اجتماعی تمرکز دارند تا سرعت پاسخ و کارایی اقدامات تضمین شود. توسعه همکاری اطلاعاتی منطقه‌ای با کشورهای همسایه و مقابله عملیاتی با گروه‌های تروریستی و قاچاقچیان، همراه با ایجاد مکانیزم‌های پاسخ سریع به درگیری‌های محلی، از دیگر اولویت‌های حیاتی است. علاوه بر این، تقویت ظرفیت‌های نهادی واحدهای مسئول مدیریت تنوع قومی و همکاری با سازمان‌های بین‌المللی، برای تضمین پایداری امنیت داخلی اهمیت بالایی دارد.

در بعد اقتصادی، تمرکز بر تقویت ساختار اقتصادی مدیریت تنوع قومی از طریق سامانه‌های اطلاعاتی یکپارچه و تحلیل مالی مؤثر است. کنترل بازارهای غیررسمی و فعالیت‌های اقتصادی حاشیه‌ای، پایداری منابع مالی و بهره‌برداری کارآمد از فرصت‌های تأمین مالی، همراه با تشویق مشارکت بخش خصوصی، راهبردهای مهمی برای کاهش تنش‌های اقتصادی و تقویت همزیستی مسالمت‌آمیز میان گروه‌های قومی به شمار می‌روند.

از منظر اجتماعی، ارتقای مشارکت فعال جامعه محلی در برنامه‌های مدیریت تنوع قومی، توسعه برنامه‌های آموزشی و آگاهی‌بخشی برای گروه‌های مختلف و حمایت از ابتکارات پیشگیرانه برای همزیستی مسالمت‌آمیز میان گروه‌ها، در

صدر اولویت‌ها قرار دارند. همچنین تقویت هماهنگی میان سازمان‌های جامعه مدنی و دولت و ایجاد ارتباط مؤثر با شهروندان، به منظور افزایش پذیرش سیاست‌ها و ارتقای مسئولیت‌پذیری اجتماعی، از اهمیت بالایی برخوردار است. در حوزه سیاسی، استفاده از تجربیات نهادی برای مقابله با فشارهای داخلی و خارجی، تقویت توانایی اتخاذ تصمیمات سریع و هماهنگی میان دستگاه‌های دولتی، و ایجاد سازوکارهای نظارت و ارزیابی کارآمد، محور اصلی تضمین اجرای مؤثر سیاست‌های مرتبط با تنوع قومی را شکل می‌دهند.

از لحاظ قانونی و تقنینی، توسعه چارچوب‌های حقوقی و سیاست‌گذاری، تقویت هماهنگی میان نهادهای حقوقی و اجرایی و بهبود نظارت قانونی برای تضمین پایبندی همه واحدها به سیاست‌های ملی، پایه‌ای اساسی برای مدیریت موفق تنوع قومی است.

در حوزه فناوری، بهره‌گیری از فناوری‌های نوین برای جمع‌آوری و تحلیل اطلاعات، توسعه سامانه‌های اطلاعاتی برای تصمیم‌گیری مبتنی بر داده‌های دقیق و تقویت هماهنگی میان فناوری و سیاست‌ها، همراه با ایجاد ظرفیت‌های انسانی تخصصی، ابزارهای کلیدی برای افزایش کارایی مدیریت تنوع قومی و پایداری امنیت داخلی محسوب می‌شوند. در مجموع، تمرکز استراتژیک بر تبادل اطلاعات، هماهنگی میان نهادها، توسعه ظرفیت‌های نهادی و انسانی و استفاده مؤثر از فناوری و فرصت‌های بین‌المللی، ستون فقرات مدیریت کارآمد و پایدار تنوع قومی در عراق را تشکیل می‌دهد و امکان مقابله هوشمندانه با تهدیدهای متعدد و متغیر را فراهم می‌سازد.

۶- بحث و نتیجه‌گیری

هدف اصلی این مطالعه، بررسی و اولویت‌بندی استراتژی‌های مدیریت تنوع قومی در عراق با تأکید بر تقویت امنیت، انسجام اجتماعی و پایداری نهادی بود. یافته‌ها نشان می‌دهند که استراتژی‌های مؤثر، ترکیبی از تقویت ظرفیت‌های نهادی، ارتقای هماهنگی میان نهادها و بهره‌گیری از فناوری و منابع بین‌المللی هستند. به‌ویژه، بازسازی نظام‌های تبادل اطلاعات میان دستگاه‌های امنیتی و قضایی و توسعه همکاری‌های منطقه‌ای، ستون فقرات اقدامات مدیریتی در مواجهه با تهدیدهای متعدد محسوب می‌شوند.

نتایج تحلیل نشان می‌دهد که اقدامات اجتماعی و اقتصادی نیز نقش کلیدی در مدیریت تنوع قومی دارند. ارتقای مشارکت جامعه محلی، برنامه‌های آموزشی و آگاهی‌بخشی و حمایت از پروژه‌های همزیستی مسالمت‌آمیز، برای پیشگیری از درگیری‌ها و افزایش پذیرش سیاست‌های دولتی حیاتی هستند. از بعد اقتصادی، تقویت ساختار مالی و استفاده کارآمد از منابع محلی و بین‌المللی، پایه‌ای مستحکم برای کاهش تنش‌ها و ایجاد ثبات اقتصادی در مناطق با تنوع قومی فراهم می‌کند. از طرفی بهره‌گیری از فناوری‌های نوین، توسعه چارچوب‌های قانونی و تقویت هماهنگی سیاسی، مکمل سایر استراتژی‌ها برای افزایش کارایی و پاسخگویی هستند. سامانه‌های اطلاعاتی پیشرفته و تحلیل داده‌ها، ابزارهای تصمیم‌گیری هوشمند را فراهم کرده و امکان واکنش سریع به بحران‌ها را افزایش می‌دهند. همچنین، تدوین قوانین و سیاست‌های منسجم، تضمین‌کننده رعایت حقوق گروه‌های قومی و پایداری اقدامات مدیریتی است. در جمع‌بندی، می‌توان گفت که موفقیت مدیریت تنوع قومی در عراق مستلزم یک رویکرد یکپارچه و چندبعدی است که

امنیت، انسجام اجتماعی، پایداری اقتصادی و ظرفیت نهادی را همزمان پوشش دهد. تمرکز بر تبادل اطلاعات، توسعه ظرفیت‌های انسانی، تقویت هماهنگی میان نهادها و بهره‌گیری از فناوری و فرصت‌های بین‌المللی، اصلی‌ترین محورهای تحقق اهداف مدیریت تنوع قومی هستند. این یافته‌ها می‌توانند به سیاست‌گذاران و مدیران کمک کنند تا برنامه‌های اجرایی مؤثر و پایدار برای کاهش تنش‌های قومی و ارتقای امنیت و ثبات داخلی طراحی و اجرا کنند.

منابع

- احمد فاضل حسین. (۲۰۲۰). حمایت قانونی از حق تنوع فرهنگی در عراق. مجله علوم حقوقی و سیاسی، ۹(۲)، ۳۱-۶۸.
- بن عمر، و عادل. (۲۰۲۱). استراتژی‌های مدیریت کثرت‌گرایی قومی. مجله الناقد مطالعات سیاسی، ۵(۲)، ۱۷۱-۱۹۳.
- سنیقی، سیف‌الدین. (۲۰۲۲). مدیریت تنوع قومی و فرهنگی در مالزی: رویکرد دولت فدرال.
- مهران قوجه زاده. (۲۰۲۴). تحلیل تطبیقی ساختارهای حاکمیت محلی در کشورهای با تنوع قومی: مطالعه موردی هند و سوئیس. پژوهش‌های تطبیقی فقه، حقوق و سیاست، ۲(۱)، ۱۴-۲۳.
- نجم عبد عذاب. (۲۰۲۳). کارایی نهادهای سازمان ملل در حمایت از حقوق اقلیت‌ها در عراق. مجله ابن خلدون برای مطالعات و پژوهش‌ها، ۳(۴).
- ولید عبد جبر. (۲۰۱۷). مدیریت تنوع فرهنگی و پایداری توسعه در جوامع گذار: عراق نمونه‌ای تحلیلی-اجتماعی-Al. Adab Journal, (119), 225-274.
- سلمان، ع. س. (۲۰۲۳). مدیریت تنوع به‌عنوان مکانیزمی برای دستیابی به ثبات سیاسی در نظام‌های دموکراتیک توافقی. مجله دانشگاه الانبار علوم حقوقی و سیاسی، ۱۳(۱)، دانشگاه المستنصریه، دانشکده علوم سیاسی.
- محمد محی محمد، و زیدون سلمان محمد. (۲۰۲۱). راه‌های ارتقاء وضعیت اقلیت‌ها و حمایت از آن‌ها در عراق پس از داعش. قضایا سیاسیة، ۶۵).
- منتظری، باصری، فقیه حبیبی، بهنیا، و مسیح. (۲۰۱۹). بررسی نسبت تنوع فرهنگی در ایران و حقوق بشر. فصلنامه علمی-پژوهشی پژوهش‌های سیاسی جهان اسلام، ۹(۴)، ۱۸۹-۲۲۵.

References

- Aigner, P. (2014). Ethnic diversity management in theory and practice. *Journal of Diversity Management (Online)*, 9(2), 111.
- Langwald, K. (2021). *Multidisciplinary Approaches to Security: The Paris School and Ontological Security*. E-International Relations. <https://www.e>.
- Stolcke, V. (2021). Talking culture: new boundaries, new rhetorics of exclusion in Europe. *HAU: Journal of Ethnographic Theory*, 11(1), 221-239.
- World Population Review(2025). Retrieved October 3, 2025, from https://worldpopulationreview.com/countries/iraq?utm_source=chatgpt.com
- Гайдаев, O. C. (2022). «Danger: Security»! Securitization Theory and the Paris School of International Security Studies. *MGIMO Review of International Relations*, 15(1), 7-37.